

NOTISER

¶ Bo Sellstedt, som är docent i företagsekonomi vid Handelshögskolan, har utgivit en bok med titeln *Samhällsteorier. Vad har Giddens, Habermas m fl att säga ekonomer?*, Studentlitteratur 1992.

¶ Ingemar Nordin, som är högskolelektor i filosofi vid tema hälso- och sjukvård vid Linköpings universitet, har utgivit *Etik, teknik och samhälle*, Timbro 1992.

¶ Hans Nystedt, docent i religionsfilosofi och under många år lektor i Visby, har givit ut *Uppgörelse med Hedenius. Vad Ingemar Hedenius förstod och inte förstod av religion*, Proprius förlag, Stockholm 1992.

I inledningen till boken berör han bland annat Hedenius doktorsavhandling, som handlade om Berkeleys filosofi. Nystedt påpekar att Hedenius hade mycket stor respekt för Berkeley, och att han vänder sig mot den vanliga populäruppfattningen att Berkeleys filosofi kommer i konflikt med sunt förnuft. "Vad Berkeley vill försvara mot verklighetsfrämmande spekulationer är just det sunda förnuftets övertygelse om de omgivande tingens handfasta realitet. Berkeley var en framstående fysiker, men hans fiende är främst den mekanistiska världsbilden. Vi tänker oss ett barn med ett äpple i handen. Farbror Locke frågar: 'Min lilla vän, hur tror du det där äpplet är?' 'Jo, det

är rött och gott.' 'Nej, nej. Ser du, det finns två äpplen, ett överkligt och ett verkligt. Det röda och goda äpplet finns bara i din fantasi. Det verkliga äpplet har varken färg eller smak.' Barnet förstår ingenting utom att farbrorn är tokig. Enligt Berkeley är det barnet som har rätt. Det finns bara ett äpple, och det har färg och smak. Vad Berkeley förnekar är bara att det dessutom har något konstigt som kallas substans, som självt inte har några egenskaper utan bara är bärare av sådana. Det är detta som är själva poängen i den berömda satsen 'esse est percipi', att vara är detsamma som att uppfattas. Lika självklart riktig är sunda förnuftets övertygelse att tingen existerar oberoende av vår uppfattning och att vi kan ta fel. Det är skillnad mellan dröm och verklighet. Ur dessa två självklarheter följer rent logiskt att världen uppfattas av ett överindividuellt väsen." Hoppsan!

¶ En samling uppsatser i estetik, *Understanding the Arts – Contemporary Scandinavian Aesthetics*, har utgivits av Jeanette Emt och Göran Hermerén, Lund University Press 1992. Sexton författare från Sverige, Norge och Finland deltar.

¶ Johann Gottlieb Fichte (1762–1814) förkastade som bekant Kants antagande om ett ting i sig. Anders Wedberg skriver i sin mästerliga filosofihistoria att Fichte "därmed gjorde medvetandet till en självförsörjande fabrik i evighetens värld. Ja, medvetandet blir dessutom hos Fichte en fabrik som bygger sig själv". Kanske kan detta vara ett tips till den krisdrabbade svenska industrin. Är felet helt enkelt att den i onödan släpar runt på tinget i sig? Nej, tvärtom. Den bör nog snarare hålla sig till Søren Kierkegaards mer kritiska yttrande: "Fichte kastade den empiriska barlasten överbord – och kantrade".

¶ Christian Munthe har disputerat på en avhandling i praktisk filosofi, *Livets slut i livets början. En studie i abortetik*, Thales 1992. Fakultetsopponent var Thomas Anderberg från Lund.

¶ En viss uppståndelse i filosofiska kretsar åstadkom universitetet i Cambridge genom att utse Jacques Derrida till hedersdoktor i maj i år. Bland annat skrev nitton kända filosofer från ett tiotal länder ett brev till *The Times* där de beklagade förslaget. De nitton påpekar att Derrida – trots att han gör anspråk på att vara filosof – i allmänhet inte tas på allvar av filosofer, utan nästan enbart av folk från andra ämnen (t ex filmvetenskap, litteraturvetenskap, osv). Brevskrivarna hävdar vidare att Derridas skrifter till största delen är obegripliga: "... his works employ a written style that defies comprehension.... When the effort is made to penetrate it,...., it becomes clear, to us at least, that, where coherent assertions are being made at all, these are either false or

trivial". Bakom denna rätt gruvliga salva står Barry Smith, Hans Albert, David Armstrong, Ruth Barcan Marcus, Keith Campbell, Richard Glauser, Rudolf Haller, Massimo Mugnai, Kevin Mulligan, Lorenzo Peña, W V Quine, Wolfgang Röd, Edmund Runggaldier, Karl Schumann, Daniel Schulthess, Peter Simons, René Thom, Dallas Willard och Jan Wolenski. Trots protester vann Derrida omröstningen i Cambridge med 336 röster mot 204. Efteråt gjorde filosofiprofessorn Hugh Mellor, som var en av motståndarna till förslaget, bl a följande uttalande: "We do not bear M Derrida any ill will. We are happy to congratulate him on what we think is a quite undeserved honour" (se *The Times*, 18 maj 1992).

¶ Edmund Husserls *Cartesianska meditationer*, med undertiteln "En inledning till fenomenologin", har nyligen utkommit på Daidalos förlag (1992) i översättning av Daniel Birnbaum och Sven-Olov Wallenstein.

¶ Kaj B Hansen från Uppsala har utgivit en elementär lärobok i logik, som riktar sig till "studenter i ADB eller filosofi" samt "vem som helst som vill lära sig logikens grunder": *Grundläggande logik*, Studentlitteratur, 1992.

¶ En svensk översättning av de viktigaste av David Humes religionsfilosofiska skrifter har nyligen utkommit under titeln *Om religion*, Bokförlaget Nya Doxa 1992. Översättningen är gjord av Joachim Retzlaff och Jan Landgren, och den har möjliggjorts genom bidrag från Erik och Gurli Hultengrens fond för filosofi. Boken innehåller ett förord av Richard Wollheim samt följande skrifter: "Religionens naturhistoria" (1757), "Dialoger om naturlig religion" (1779), "Om underverk" (1748), "Om en särskild försyn och om livet efter detta" (1748), "Om vidskepelse och svärmeri" (1741), "Om självmord" (1777) samt "Om själens odödlighet" (1777).

¶ Vissa filosofiska skribenter uttrycker sig tyvärr på ett sätt som är totalt obegripligt för den oinvigde. Men dessutom kan man misstänka att det obegripliga av vissa läsare ses som ett symptom på djup- och skarpsinne. Det kan man komma att tänka på när man läser följande uttalande av den framstående och spirituella konversatören Oscar Wilde: "Jag tycker om att höra mig själv tala. Det är ett av mina käraste nöjen. Jag för ofta långa samtal med mig själv, och jag är så begåvad att ibland förstår jag inte ett ord av vad jag säger".

Oscar Wilde studerade i sin ungdom i Oxford, och där läste han också filosofi. Bland hans anteckningar från denna tid kan man exempelvis läsa följande: "Berkeley förintade icke-jaget. Hume gjorde

detsamma med jaget, och när i deras efterföljd lagen om orsak och verkan sönderföll och blev enbart till en samling subjektiva begrepp, då trodde allt gott folk att världens ände var nära".

Wilde var ju också (en sorts) socialist, och med tanke på det kan det vara av ett visst intresse att citera ytterligare ett uttalande av honom från hans studietid: "Bacons hänfulla ord om filosofin är dess högsta beröm. Liksom en jungfru helgad åt Gud bär den ingen frukt. Dess plikt är att förstå världen, inte att förbättra den".

Det bör kanske tilläggas att Wilde inte skrev på svenska; citaten ovan är hämtade ur den svenska översättningen av Richard Ellmanns stora biografi om honom.

¶ Gunnar Svensson, docent i teoretisk filosofi i Stockholm, har utgivit en bok med titeln *Wittgenstein om kunskap och visshet*, Thales 1992.

¶ En ny avhandling i ämnet vetenskapsteori i Göteborg har titeln *Djurförsök. Forskningsetik, politik, epistemologi*, Almquist & Wiksell International, 1992. Författare är Birgitta Forsman.

¶ I Stockholm har Claudio Tamburrini disputerat i praktisk filosofi på en avhandling med titeln *Crime and Punishment?* Fakultetsopponent var docent Lars Lindahl från Lund.

¶ I början av oktober 1992 gästades filosofiinstitutionerna i Stockholm och Uppsala av den brittiske filosofen Timothy Williamson. Ett av hans föredrag handlade om den s k "vetbarhetsparadoxen". Den består i ett bevis för att antagandet att vi *kan* veta allt som är sant – vilket låter optimistiskt men inte helt orimligt – leder till slutsatsen att vi faktiskt också *vet* allting som är sant – vilket däremot är uppenbart orimligt. Men kanske ligger det ingenting paradoxalt i detta när allt kommer omkring. Vid närmare eftertanke kan man nog inse att det måste finnas sanningar som vi inte kan veta. Följande kunde vara exempel på en sådan sanning:

(A) Antalet blad just nu på trädet utanför mitt fönster är udda, men ingen kommer någonsin att veta detta.

Det som påstås i (A) kan mycket väl vara sant. Och om inte (A) är sant, så kan vi lätt åstadkomma en variant av (A) – nämligen den där vi byter ut ordet "udda" i (A) mot "jämnt" – som i så fall är sant. Det

är nämligen så att trädet utanför mitt fönster just nu har väldigt många blad, och jag känner mig på goda grunder övertygad om att ingen någonsin kommer att räkna dem. Även om någon mot förmodan skulle räkna trädets blad i framtiden, så kan vi knappast ta för givet att de blad som då räknas är exakt de som just nu finns på trädet.

Låt oss alltså utgå från att (A) är sann. Härav följer ju att ingen någonsin kommer att veta att (A) är sann, ty (A) säger just i sin andra halva att ingen någonsin kommer att veta att den första halvan är sann, och för att veta att hela (A) är sann måste man ju bland annat veta att första halvan är sann.

Det är med andra ord lätt att visa att vi inte kan veta allt som är sant. Alltså är vetbarhetsparadoxen helt oförarglig.

Somliga filosofer, s k "anti-realistier", tycks emellertid lägga stor vikt vid tesen att vi (i princip) kan veta allting som är sant. Ty det att en sats är sann är enligt anti-realistisk uppfattning detsamma som att det är möjligt att "bevisa"

den, eller kanske till och med att det i någon mening "finns" ett bevis för den. Det som är sant måste vara sant i kraft av något – enligt en realist är det sant i kraft av ett faktiskt föreliggande sakförhållande, enligt en anti-realist i kraft av möjligheten eller existensen av ett bevis. Och det verkar ju rimligt att påstå att om man kan bevisa en sats, så kan man därmed också veta att den är sann.

Men detta är inte särskilt övertygande. Det verkar exempelvis uppenbart att (A) kan vara sann, trots att vi inte kan veta att (A) är sann. Detta förutsätter förstas att vi kan förstå innebörden av (A). Det

verkar också oproblematiskt. Men i anti-realistisk anda kunde man hävda att vi förstår en sats om och endast om vi vet hur ett bevis för satsen skulle se ut. På sätt och vis är det naturligtvis svårt att veta hur ett bevis för (A) skulle se ut, eftersom det inte kan finnas något bevis för (A). Men det naturliga är väl här att tänka sig att vi vet vad (A) betyder genom att vi vet vad de olika komponenterna i (A) betyder, och i fråga om komponenterna kan vi väl någorlunda veta hur bevis för dessa skulle se ut. Alltså borde även en anti-realist gå med på att det finns satser som är sanna, trots att vi inte kan veta att de är sanna.

Lars Bergström

¶ Vid filosofiska institutionen i Stockholm ges under innevarande läsår en seminarieserie om *Mening och tolkning*, som riktar sig till lärare och doktorander vid hela den humanistiska fakulteten. Varje sammanträde inleds av en medarbetare vid filosofiska institutionen, enligt följande lista:

1. Lars Bergström: Empirism, mening och tolkning
2. Gunnar Svensson: Wittgenstein om mening och språkspel
3. Daniel Birnbaum: Fenomenologi och hermeneutik
4. Dag Prawitz: Michael Dummetts språkfilosofi
5. Hans Ruin: Heideggers hermeneutik
6. Peter Pagin: Moderna meningsteorier
7. Lars O Ericsson: Mening i bildkonst
8. Sören Häggqvist: Daniel Dennetts heterofenomenologi
9. Folke Tersman: Donald Davidsons tolkningsteori
10. Fredrik Stjernberg: Mening och objektivitet
11. Dag Westerståhl: Mening och logik
12. Dagfinn Føllesdal: Husserl om mening
13. Jan Österberg: Nykritik och nystrukturalism
14. Staffan Carlshamre: Derrida och dekonstruktion

¶ Svante Bohman har utgivit *What is concept analysis?*, Almqvist & Wiksell International, 1992.

¶ Kanske finns det vissa speciella sidor hos verkligheten, som vi inte kan veta något om, trots att vi vet en hel del om andra områden. Den biologiska utvecklingen kan ha trimmat oss på ett sådant sätt att vi klarar vissa vetenskapliga problem mycket bättre än andra. Colin McGinn är inne på denna möjlighet i en recension i *London Review of Books*, nr 17, 1992. Recensionen handlar om en bok av Nicholas Humphrey om medvetandets historia. McGinn skriver: "There is no empirical or *a priori* reason to

suppose that our capacity to understand nature extends to all things that puzzle us; it would be amazing if it did. Consciousness may be one of the subjects that our biology has not equipped us to understand. This should be regarded at least as a live possibility by anyone who takes the biology of mind seriously. For all his vaunted naturalism, Nicholas Humphrey is, like so many others, unwilling to take his naturalism the whole way. The reason he can't produce a good theory may be that his brain won't let him".

¶ Den extremt flitige Torbjörn Tännsjö har återigen publicerat en bok, nämligen *Populist Democracy: A Defence*, Routledge, London and New York 1992.

¶ Att planeekonomi kan ha obehagliga för att inte säga katastrofala konsekvenser är något som många har insett på senare år. Att även marknadsekonomi har brister har exempelvis höstens valutakris lärt oss. I DN den 7 oktober kunde man bl a läsa följande: "Varje enskild finanschef i varje företag handlar rationellt när hon eller han enligt sitt uppdrag försöker gardera företaget mot kursförluster. Men helheten kan bli något annat än summan av delarna. Om många inför farhågor om devalvering omplaceras

från svensk till utländsk valuta blir följden ett valutautflöde och en räntestegring som på längre sikt ger alla ökade kostnader. [...] Summan av alla enskilda rationella beslut kan alltså bli en kollektiv irrationalitet. Alla förlorar i längden på det som för varje enskilt företag verkade ekonomiskt riktigt". Detta är i och för sig ingen ny insikt, men man kan notera att den här har formulerats av Nils-Eric Sandberg, en person som för övrigt i hög grad brukar sjunga marknadens lov.

¶ Det är i år 100 år sedan filosofen och folkbildaren Alf Ahlberg föddes (1892–1979). Han disputerade i Lund 1917 och var bl a rektor för Brunnsviks folkhögskola 1932–59. Hans insats bestod kanske framför allt i att föra ut filosofiska teorier till en bredare allmänhet. Han skrev själv över 50 egna böcker, översatte omkring 200 och skrev ett oräkneligt antal artiklar.

(Oräkneligt?) Åtminstone två av hans böcker finns för närvarande i handeln: *Humanismen* och *Det ondas problem*, bägge på Dualis förlag 1991.

¶ Daniel Dennetts bok *Brainstorms* från 1978 har nu, med stöd av Erik och Gurli Hultengrens fond för filosofi, utkommit i svensk översättning: *Hjärnstormar*, Nya Doxa 1992. För den som är intresserad av modern medvetandefilosofi är detta en mycket givande och ovanligt underhållande bok.

¶ Georg Christoph Lichtenberg (1742–1799) var en tysk fysiker och kulturarbetare som i sin samtid var känd för bl a inträngande analyser av Hogarths' berömda etsningar som skildrar livet i London. Under hela sitt vuxna liv gjorde Lichtenberg nästan dagligen anteckningar om allt möjligt, inklusive en del filosofi. Anteckningsböckerna publicerades efter hans död och är ofta en intressant och rolig läsning, eftersom L var en mycket kvick och klyftig person.

Nu har ett rikt urval kommit på svenska, med titeln Kladdböcker på förlaget Propexus. Översättningen, av Peter Handberg, är stilistiskt osäker, t ex "I de allra finaste ramifikationerna i våra vetenskaper ...". Översättarens efterord är informativt men också ett tragikomiskt exempel på en sorts uppstyld skönandlighet som Lichtenberg ofta

gisslar. Hursomhelst är boken en nöjsam läsning, här en träffande beskrivning på något vi alla känner igen:

"Jag tror att man i våra dagar bedriver vetenskapshistorien för minutiöst, till stor nackdel för vetenskapen själv. Man läser det gärna och huvudet förblir visserligen inte tomt, men sannerligen utan egentlig kraft; just därför att det blivit så fullproppat. Den som någonsin känt viljan inom sig att inte fylla huvudet utan stärka det, utveckla förmågorna och anlagen och breda ut sig, han har funnit att det inte finns någonting kraftlösare än samtal med en så kallad vetenskapslärd, där denne inte själv tänker men känner till tusentals historiskt-litterära omständigheter. Det är nästan som en föreläsning från kokboken när man är hungrig."

Hans Mathlein

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: *Hans Rosing* är docent i teoretisk filosofi vid Åbo universitet, *Jan Eric Larsson* är tekn lic vid Lunds Tekniska Högskola, *Ingemar Nordin* är docent i teoretisk filosofi i Linköping, *Lars Bergström* är professor i praktisk filosofi i Stockholm, *Lena Forssén* är fil kand och arbetar i Hedengrens bokhandel i Stockholm, *Christian Munthe* har disputerat i praktisk filosofi och *Bo Petersson* är docent i praktisk filosofi i Uppsala.